



«MÓNO.»

Irta: BR. BABARCZYNÉ JÓSA JOLÁN.

FZ SPANYOL MEGNEVEZÉSE a majomnak, én pedig közönségesen így szólítottam az én majmot, a kiről most beszélni akarok. Szándékosan mondom «a kiről», mert az ő intelligenciájával nem fér össze az «a mi» fogalma. Most, a hogy írni kezdek, látom, milyen nehéz föladatra vállalkoztam. A tőlünk idegent, távolesőt könnyebben, elfogulatlanul jellemezzük; meglátván hamar rajta a szembeszököt. De a kívül évek óta jóban-roszban együtt vagyunk, elveszti előttünk érdekességét és nem marad iránta más érzésünk, mint a ragaszkodás, még ha nem is embertársról, hanem csak majomtársról esik szó. Paraguayi hazájában jutottam az én kis majombarátomhoz. Öröknyaras, örökzöld szülőföldjén kaptam, honvágyorvosságnak, búfelejtőnek, mikor már igen nagyon húzott vissza az én hat hónapig havas-csatakos hazám. Pár hónapos lehetett, mikor egy benszülött paraguayitól jó áron megvette férjem, a ki könnyhullatások között búcsuzott el tőle. Akkor sem volt sokkal kisebb, azóta legfeljebb macskanagyságra nőtt. Emlékszem, először megdöbbsentett hihetetlen mozgékonyasága. Bemutatója volt: felrohanni a szoba legmagasabb pontjára, azután egy szögben megkapaszkodva, hatalmas lendülettel nyakamba ugrani. Ez a bámulatos ugróképesség teszi vele szemben tehetetlenné az embert és ad neki «vor»-t az összes repülni nem tudó állat fölött. Az én véleményem szerint az egyedül Délamerikában élő *Cebus apella* fajhoz tartozik, mely már egyre pusztulóban, kiveszőben van. Németek «Winselaffe»-nak, tévesen «Wickelbär»-nek is mondják, magyarul füttyös majom elnevezés illetné meg legjobban, mert hangja a legjellemzőbb nála. Különböző színezetű vinnyogása, dörmögése, csicsergése közül legjobban kihallatszik verébhanghoz hasonló csiripelése. Erdőben is láttam őket nagy csapatban. Kisebb-nagyobb, macskanagyságú állatok, selymes, hosszú szőrrel, le a farkuk végéig. Egy a fermájuk, de az arcuk kifejezésében teljesen különböző. Szőrözetük színezése többnyire egyforma. Az enyémmnek háta sötétbarna, mellén egész világos színezettel, mely nyakán oroszlánsörény-sárgába megy át. Szórtelen arcza szürkésbarna, ezüstös szőrrel bekerítve, sárgás pofaszakállal. Homloka is ilyen ezüstös, háromszög alakban beleékelte fekete kurta selymes parókával; mintha csak borbély czirkalmazta volna ki. Szemöldökét ívalakban benőtt fekete szőrzet jelzi. Pisze, de nem teljesen lapos orra és széles szája van. Csak értelemtől világos, dióbarna szemeibe kell nézni s mindjárt meglátjuk, hogy az a kis állat egészen emberszabású.

Ez a tekintet teszi, mint egy tudós ismerősöm mondja, «kellemetlenül hasonlatossá» az emberhez, még ha meg sem nézzük finom kis kezét szőrtelen tenyerével, vagy emberi szabású, formás fülét. Annyi bizonyos, hogy nálunknál sokkal ügyesebb, lévén négy kézzel ellátott; mert hiszen nem lehet lábbá degradálni a fogásra oly mesterileg képes hátsó kezét. Azután meg ott van ötödiknek, segédkéznek hosszú, bekunkorítható farka, a «Rollschwanz», melylyel remekül megkapaszkodik, sokszor rábizva egész teste súlyát, a mint eleresztett kezekkel himbálózik rajta. Hanem legnagyobb szerűbb arczjátéka. Nincs az a mimikus, a ki érzelmeit úgy arczára fotografálná, mint ez a kis majom. Szemhunyorgatás, szájelhuzás, fölhúzott szemöldök adja tudtul érzelmeit. A félelem, ijedtség, harag, öröm, rosszullét, kellemetlen vagy jóleső meglepetés, kíváncsiság emberi arczra nem ül úgy ki, mint erre a kis majomábrázatra. Én szentül hiszem, hogy egymás között beszélgetnek is, hiszen nagyjából már én is megértem hangjait. Mikor dohányzacskóként összehúzott szájjal, negédesen félrefordított fejjel rákezdi: «pi-pi-pi», már tudom, hogy kis teste kíván valamit; vagy ha dörmögő, szinte rőfögő hangját hallom, megértem, hogy emberi vagy állati tolakodó van a közelben. Sokszor ugyanezt a hangot szelidített kiadásban, földre simulva, összegöngyölvölde hallatja, ilyenkor fizikai jóléte magas fokot ért el. Ha pedig mellét szorongatja, ide-oda forgatott fejjel a leggyorsabb tempójú csámcsogást viszi véghez, úgy valami újonnan jöttel ismerkedik, vagy kedvencz hiveit üdvözli.

Néha kinos mosolyra húzza száját, úgy hogy kilátszanak fehér, apró emberi fogai, homlokát fölhúzza és különös hangon nyekereg; ilyenkor affektál, vagy ok nélkül adja a megsértettet. Ha valaki megharagítja vagy megijeszti, oly erővel csattog és csicsereg, hogy száz fülemülének is szégyenére válnék. Dühében és rémületében összehúzódva lefekszik, pokoli visításba törvén ki, hogy szinte hasadni látjuk tőle a levegőt. Ha néki rokonszenves egyén kerül bemutatóra, a legnagyobb elragadtatással közeledik; kezeit váltakozva nyomkodja szívére; mint a motóla jár csámcsogó szája s néha oly kedvre penderül, hogy megsem elégszik az összes fogait megmutató «kh, kh» hangú kaczagással, hanem nagy örömeiben fejéhez kapdosva, csapkodja magát földhöz. Ha teljesen elégedett — mint a hogy egy kedves német útítársnőm mondta — «macht ein breites Mäulchen und flötet».

Talán nagyításnak látszanak az itt elmondottak; a ki nem hiszi, jöjjön el, tanulmányozza és foglalja máskép össze az eredményt.

Mindig sajnáltam, hogy elszakítottuk véreitől, társat igyekeztünk hát szerezni neki. Egy asuncioni heti vásáron aztán narancsgulák, ananászcsoportok, banánás kosarak közepette megpillantottan egy majomfajtájabeli rémülten pislogó porontyot. Egy hónapos csöppség lehetett szegényke, ugyanolyan szabású, de egészen más kifejezésű arczczal. Potom pénzen vettem meg és miután igen ritkán lehet hozzájuk jutni, nagy büszkén vittem haza, férjem nagy rémületére. A két majom közötti ismerkedő jelenet megérte a fáradságot. Úgy látszik, nemcsak embereknél kötelező bemutatkozásnál a sziveskedés. A két majom szembefordulva, jobbra-balra hajlongó fejjel, sűrű csámcsogás közepette egyre közelekedett egymáshoz, míg szájok össze nem ért; közben egymás fejét tapogatták, majd kezők lassan nyakukra csuszott. Ósalakja a csóknak, ölelés-

nek. Ettől fogva a kis csámpás, a ki még csak mászni tudott, állandóan a nagyobbik nyakán lógott. Annyira szorosan átölelte, hogy őt megfogva, a nagyot is lóbázní lehetett. Ez pedig csendes megadással tűrte és folytatta terhével ugrándozásait; legfőljebb, ha már sokalta a tolakodást, falhoz, kerítéshez dörzsölve, egyszerűen lekenete hátáról, vagy vitte a tejestányérjához.

Ilyenkor a kicsi mindig mohón-éhesen mászott a tejbe s szinte fürödve benne, fogyasztotta el; utolsó fogásul élvezettel lenyalogatta tejtől ázott szőrét.

Paraguayi lakásunkban néha napszámra egyedül hagytam őket, bizva a nagyobbik ügyességében és dajkatermeszetében. Tudtam, hogy el nem kóborolnak, mert rájöttem,



hogy a felnőttnek bámulatos határérzéke van s ha át is merészkedik a szomszédba, magaviseletéből látszik, tudja, hogy tilosban jár. Rendesen a lapos, erkélyszerű háztetőre tettem aznapi elemőzsiájukat és otthagytam őket. Mászor este már vártak mind a ketten, most csak a nagyobbik jött elébem. Hiába kiabáltam bele az éjszakába: «chiquito, mónito, pobresito ve-eu-ga» (kicsike, majmocska, szegényke gye-e-re), a másszor varázsszavak hiába hangzottak el; csak kinyújtózott kis testét találtam. Valószínűleg egy, a hátról való lekenéskor esett a szomszéd kutya áldozatául. Egyedül követte el ezután az én majmom stiklijeit. Egyszer a kamarába szökött be, lopott gyufából, tejből, tojásból gyanús keveréket készítve; másszor a mosdóasztalon garázdálkodott, előszeretettel kóstolgatva a szesztartalmú szájvizet, lévén nagy alkoholbarát. A büntetés és tisztogatásképen alkalmazott napi hideg zuhany sem csökkentette Rontó Pál hajlamait. Egyszer aztán rajtavesztett. Kiszökött az utcára és nagy kíváncsian be-

lopódzott valami műhelybe, míg nemsokára három kézen vágatott haza, első jobb kezét kegyetlenül rázva, széles vérnyomokat hagyva maga után. Két ujját zúzta össze valami gép. Mikor eltávolítottam bőrczafaton lógó ujjahegyét, hosszában kifehérlött vékony csontja.

Az egész kinos kezelés alatt a fájdalomnak legkisebb jelét sem mutatta, pedig az idegek ugyancsak rángatóztak karjában.

Ezt az érzéketlenséget másszor is észrevettem nála. A téli, jobban mondván mérsekelt nyári hónapokat őserdő közelében töltöttem. Az én mónom itt folyton a szabadban, homokban ugrándozva, teleszedte kezét földi bolhával, piquével. (Délamerikának kellemetlen specialitása.) Ujja végét már egész burkókká alakította a betelepült pique, melynek ebben az állapotában már csak kés a kikergetője. És az én majmom, húsz ujján végrehajtott operáció alatt, meg sem mukkant, sőt véres kezével ugyancsak kapkodott a legyek után.

Ugyanitt bizonyította be, mennyire megszerette az emberi társaságot és az elébe hozott teljes ellátást. Szabadon járt mindig és felé sem ment az erdőnek. Háziasszonyom nagy bosszúságára, a vad növényzet ezerféle bokra, fája közelében, a ház körüli kávébokrok éretlen termését szüretelte, nem éhségből (meg sem ette), csak úri passzióból. Pedig épen az erdő felénk eső részében, fajtájabeli, 25—30 tagból álló majomcolonia tanyázott. Mégis, ha arrafelé vittem és rokonainak pipipelését hallotta, rémülten kapaszkodott nyakamba. Ilyen a majomhúség, a híres majomszeretet! Hiszen épen a majommamák hallatlan önzése juttatja emberkézre a kicsiket.

Mikor a majomcsemeték nem képesek még merész saltomortalekra, tömegesen anyjok hátára bizzák magokat. Az ember akkor uszítja rájuk kutyáját s a nyúllelkű majomanyák saját kis életüket féltve, ledobálják porontyaikat, így juttatva őket élve vadászkezre. Szabadban igazán remek látvány egy ilyen Apella-had. A mint leírhatatlan sokféle hangot hallatva, bámulatos ügyességgel, szinte úszva a levegőben, ugornak át hihetetlen távolságokat; legkritább esetben tévesztve el a pillanat alatt kiszemelt ágat, vagy himbálózva a faágon, levegőben tornáznak becsületére váló fordulásokat mutatnak.

Milyen malicziózus arcczal lesik az idegent és milyen aggodalmas, öregesen tudákos ábrázatot csinálnak az anyjok hátán kapaszkodók, mikor a vének nyakra-főre menekülnek. Ha meg nem riadnak, jaj az arra repülő lepkének, légynek, még a darázs-zsal is kikezd, mesteri kézfordulattal kapja el és jóízűen elfogyasztja. Nincs a fának galya, levele, annak kis hajlása, mit át ne kutatna. Mintha Dummer Augustok tartának kongresszust. És ezt a bohóctermészetét a fogságban is megtartja. Pillanatig nyugton nem ülő természetével óraszámra elmulattatja az embert. Hét hétig tartó hazautazásom alatt ő volt a hajó kedvencze. Mikor már megsokallottam csinyjeit, savanyúvizes ládából nagy ketreczet csináltattam neki, egyik oldalán vasrácsal. Egy hétig tűrte. Egyszer aztán szemünk láttára esett szét a ketrecz s az én majmom rohant föl az árbocz csúcsára. A ketreczromok, meg a majom véres szája mutatta, micsoda munkát végzett. Mintha valami liliputi gyalu szedte volna forgácsokba a deszkákat, közöttük a kihúzgált számtalan szeg. Micsoda vaskitartás! Mikor korgó gyomra behajtotta, láttam, mivé

lettek fogai. A harapófogónak, gyalunak használt fehér gyöngyök helyén véreskeretű roncsok. Fömládozta a szabadságnak és egy hét mulva — mióta nálam van, már negyedszer — újra kinöttek.

A braziliai Santosban, valószínűleg már megunva a hajókázást, kedvet kapott egy kis parti sétára. Épen a városból igyekeztem vissza, mikor a kikötőből zavaros kiabálások között hallom az én majmom kétségbeesett visítását, valami ijedt asszonyi sikítózással vegyülve. Csakugyan a mórro kapaszkodik egy néger asszony karjába, a ki a kellemetlen meglepetéstől dermedten, nem tudja lerázni; a kölcsönösen kínos helyzetben aztán duettet rögtönöznek, a csöcselék nép nagy gaudiumára. A kirándulás előtt — elszabadulva — először is kabinomat hozta rendbe. Kalapdobozom a földön, ezer darabja összegabalyítva széttépett fátyolokkal, tördelt kalaptűkkel. A mosdótálban valami gyanús massa, szájvíz, czipőkenőcs, rizspor, szappankeverék, rémesen mered ki belőle szeszélyesen megtépett zöld túllkalpom.

Kétségbeesésemet majmom is észrevette és rémült pislogással várta a megtorlást. Ez egyszer működött a plédszj és elkövetkezett a «Damentoilette» képében — a magánzárka. Bár szorosan ide nem tartozik, meg nem állom, hogy el ne mondjak egy úti kalandot, melyben a majmom is szerepel. Mindenütt jegy nélkül utaztattam. Többnyire madárnak gondolták, a mint kicsicsergett sűrű drótfátyololdalas kis kaliczkájából. Csak egy osztrák kalauz látta meg karomban. «Miféle állat ez, darf ich fragen?» «Majom.» «Kérem a jegyet.» «Tudtommal nincsen díjszabása az utazómajmoknak.» «Értesitem az ellenőrt.» «Tessék.» Kis idő mulva jön vissza a büntetéssel, lehetett vagy nyolcz korona. Keresgélek pénztárczámban, nem találok osztrák pénzt. Közben ugyancsak nézte tárczám tartalmát, mely vagy tíz ország pénzből állott. Egyszerre kirukkol, hogy az ő fia szenvedélyes idegenpénzgyűjtő. «Ú-úgy? No, akkor itt van, adja át ezt a ritka értékes pénzt a kedves fiának.» Volt pedig az egy tekintélyes ezüstnek látszó pénzdarab, szépen kidolgozott női fej fölé vésett «300»-assal. A nem várt nagy számtól megszedülve, hebegett valamit háláról és eltávozott. Még Bécsben is hiába vártam a büntetést és a megjuhászodott kalauzt. Biztosan rohant az első pénzváltóhoz, pedig az a braziliai háromszázreisos testvérek között sem ért többet húsz fillérnél. Így csaptuk be majmommal az osztrák vasutast. Azóta a mórro meghonosodott és egyik csodája lett az óvilágnak, mert tudtommal Európa egy állatkertjében sincs élő példány családjából, sőt a híres schönbrunni kitömött majomgyűjtemény is nélkülözi. Itt is megtartotta régi természetét, csak egy fokkal bizalmatlanabb. Tetőtől talpig végigmustrálja a közeledőt, míg rászánja magát kezét odanyujtani. Tapasztalat után válogatja meg barátjait s az első goromba mozdulat elriasztja, különösen mióta idegenek között telelt ki. Egy nyilvános tanintézetben volt téli ellátásra, a hol a növendékek úgy elvadtították, hogy megszokott lánczát sem engedi most már derekára tenni; ezért nem tudom leírásomat fotografiával kísélni, mert nincs a világnak embere, a ki az ő ugrásait előre kiszámítaná. Valami bizarr bemutatóról mindenütt gondoskodik. Egy unokafivérem szállította ki az említett intézetbe. Letakarta kis ketreczét a fiakeres kocsinak, ő pedig hátra dőlve nézte a hölgyeket. Mire megérkeztek, a takaró félig bent volt a ketreczben, igen finom csikokba hasogatva. Új szállásán aztán az én majmom első dolga

volt fölrohanni a lelógó villanylámpára és átrágni a szigetelőt. Persze ájultan — mint érett szilva — hullott alá s egy jól alkalmazott hideg zuhany után ordítva tért magához. Hogy e jelenet meg ne ismétlődjék, bekenték a lámpa rudját canadai balzsammal, mely tudvalevőleg a világ legragadósabb anyaga. Megint fölzaladt rá. A nap többi része aztán úgy telt el, hogy újra meg újra összeragadó ujjait választgatta el egymástól, tudós pofával. Azóta a lámpákat respektálja.

Különben túlságosan önérzetes, a mit különösen utazásom alatt tapasztaltam. Ha úgy tartottam ki a tengerre, hogy én fogtam s így hatalmamban volt, éktelen sikoltozásba tört ki; de ha vasbilincsként ő simult rá karomra, kedvemre lóbálhattam a víz fölött. Kíváncsiság a legjellemzőbb tulajdonsága. Gyermekszokásként legapróbb elemeire szedi a lapokat, hogy aztán megunva, eldobja. Nincs az a ketreczár, a mit tanulmányozás után ki ne nyitna, a húszgörcsös matrózkötést is egy-kettőre kibogozza. A gyermeket teljesen majomszámba veszi és ugyanolyan ismerkedési jelenetet rögtönöz vele, mint hajdani kis társával tette. A tükröt feltűnően kerüli s ha mégis megpillantja magát benne, kinos pofával fordul el képmásától. A kit kegyével kitüntet, azzal szemben szemtelenül tolakodóvá válik. A hány zsebet kitapasztal, mind kiforgatja, benyul a kabát ujjába s ha rendre nem utasítják, még az ember orrát is beható vizsgálat alá veszi. Közben pedig oda-vissza ugrál a kiszemelt médiumhoz. Néha a feje tetején terem, tüzetesen megnézegetve a hajszálak alját, ugyancsak összeborzolva a türelmes jóbarátot; majd tudákos pofával kutat az ujjakon karczolás, horzsolás után, hogy finom ujjaival lecsipegetse. Hanem a kétségbeejtésig engedetlen. Alacsony, zárt helyiségben az első parancszoóra ketreczébe sétál, mert tudja, hogy az első hosszabb seprő eléri, de szabadban vége az alázatos modornak. Minden élőlényt lenézve, öntudatosan végzi ugrásait s a fenyegető vagy hívó szóra hetykén, fitymálón pipipel vissza, valószínűleg ilyen stílusban: «várhatsz!»

Ilyenkor uralkodik az udvar összes állatai fölött, a melyek különben is sunyin meghunyászkodva oldalognak el közeléből, mintha megadással elismernék szellemi fölényét, tudva azt is, hogy a tőle kapott pofonokért nem jár visszatörítés

Igy él az én majmom, megszokva az új éghajlatot, emberbarátai mulattatására és bosszúságára. Határozottan művelődött európai tartózkodása óta, mert legszivesebben a fogkeféket és sűrű fésűket lopkodja. A fogpiszkálóval idegesen szurkálja véresre inyét s ha ketreczben van, legszivesebben ivóedényét mosogatja. Az európai konyhát határozottan jónak találja és nagy élvezettel fogyasztja gyümölcsseinket. Az első ízben kapott keményhájú mandola még sem engedett erős fogainak; ekkor láttam, hogyan tud következtetni. Türelmesen áztatta, mártogatta a vízbe, remélve, hogy így megpuhul, míg türelmét veszítve, földhöz nem csapta.

A téli hónapokat kitűnően élte a fűtött szobában és mégis félek, hogy őt is eléri az importált élőlények közös végzete: a tuberkulózis, mert néha éjszakákon sokszor hallom nyugtalan nyögését, a mire tuczatember rámondaná: «náthás és köhécsel», a poétalelkű pedig azt hinné: álmában sóhajtja vissza az örök napfényt, sugár pálmát, zöldelő czukornádasokat s az ősfalombok között vigadó majomkolóniát.

